

Boethius z Dacie: O věčnosti světa – O nejvyššom dobre čiže o živote filozofa

Přeložil a úvodní studii opatřil Michal Chabada.

Pusté Úľany, Schola Philosophica 2012. 149 s.

Recenzovaná kniha se zabývá jedním z nejvýznamnějších představitelů heterodoxního aristotelismu třináctého století, Boethiem z Dacie, a jeho spisy *O věčnosti světa* a *O nejvyšším dobru*. Boethius patřil do skupiny tzv. heterodoxních mistrů svobodných umění, či latinských averroistů, kteří ve svých spisech často vykládali Aristotelovu nauku takovým způsobem, který byl nepřijatelný nejen pro obhájce křesťanského pravověří z řad církevních hodnostářů, ale i pro velkou část filozofů. Spisy heterodoxních mistrů a Boethia z Dacie se tak stávaly nejen terčem zásahů církevních autorit, ale vzbuzovaly četné reakce také u tehdejších učenců. Mezi důležitá témata, o která se mezi heterodoxními autory a obhájci pravověří vedly spory, patřila také otázka věčnosti světa a problematika toho, v čem spočívá lidská blaženost.

Až do vydání Chabadovy knihy nebyl českým ani slovenským čtenářům k dispozici překlad žádného spisu heterodoxního autora. Recenzovaná kniha je tak prvním významnějším slovenským příspěvkem k poznání okruhu latinských averroistů. Publikace obsahuje zmíněné Boethiovy texty v latinském jazyce a slovenském překladu. Vlastnímu textu předchází úvodní studie, která se věnuje jak tématu věčnosti světa, tak otázce lidské blaženosti. Navíc krátce pojednává o osobě Boethia z Dacie a podává i náčrt vztahu víry a rozumu, který je u heterodoxních autorů pojímán jinak než ve smyslu tradiční *filosofia ancilla theologiae*.

Pro Boethia, jakožto filozofa, tvoří víra a věda dvě oddělené oblasti v tom smyslu, že filozofický diskurs není podroben požadavku víry. Vodítkem filozofického bádání není diktát náboženství. Takto pojatý vztah víry a rozumu je důležitým poznávacím znamením autorů náležejících do skupiny heterodoxních mistrů svobodných umění, jejichž nejvýznamnějšími představiteli byli Siger z Brabantu a Boethius z Dacie. V této souvislosti se často hovořilo o tom, že latinští averroisté hájili tzv. teorii *dvojí pravdy*. Dle této nauky by tomu mělo být tak, že když člověk „dělá“ filozofii, pak dochází k závěrům, že svět je věčný, že je jen jeden intelekt pro všechny lidi... atd., zatímco když „dělá“ teologii, tak dochází k závěrům přesně opačným, přičemž pokaždé tvrdí, že má pravdu.¹

1 Např. *Chartularium universitatis Parisiensis*. Ed. Denifle – Chatelain. Paris 1889. I. 473, s. 553: „*Quod creatio non est possibilis, quamvis contrarium tenendum sit secundum fidem.*“ Tomáš Akvinský ve svém traktátu *De unitate intellectus* tuto teorii interpretoval následujícím způsobem: „*Per rationem concludo de necessitate, quod intellectus est unus numero; firmiter tamen teneo oppositum per fidem. Ergo sentit quod fides sit de aliquibus, quorum contraria de necessitate concludi possunt. Cum autem de necessitate concludi non possit nisi verum necessarium, cuius oppositum est falsum impossibile, sequitur secundum eius dictum quod fides sit de falso*

Chabadova úvodní studie na výkladu Boethiovy epistemologie přesvědčivým způsobem ukazuje, že tato teorie je mu připisována neprávem. Boethius je totiž toho názoru, že jakýkoli specialista může jednotlivá tvrzení potvrzovat či vyvracet pouze v rámci principů, které platí v jeho oboru. Toto ho vede k jakési topografii věd, ve které připisuje každé vědě přesně dané pole epistemologické působivosti. Filosof může zkoumat vše, co je proniknutelné rozumem. Nicméně závěry, ke kterým filosof dochází, jsou pravdivé pouze podmíněně (*secundum quid*), protože ve svém zkoumání – dle Boethiova názoru – nemůže brát v úvahu vyšší příčiny, které jsou schopné modifikovat běžný řád dění. O zákracích totiž filosof dle Boethia nemůže nic říci, protože principy jeho vědy se k nadpřirozeným příčinám nevztahují. Ve spise *De aeternitate mundi* Boethius vyslovuje názor, že ve Zjevení se nám dostává poznání účinků nadpřirozených příčin, které jsou pro nás samy o sobě nepoznatelné. Z toho důvodu je podle Boethia třeba ony *secundum quid* platné filosofické závěry podřídit pravdě zjevené, ve které se nám dostává poznání, které je pravdivé *simpliciter*. Vztah rozumu a víry je zde tedy dosti odlišný od toho, jak ho pojímá např. Tomáš Akvinský. Boethius se během svého filosofování na dogmata příliš neohlíží. Jakmile však dojde k tomu, že jeho nauka je ve sporu se zjevenou pravdou, tak prohlásí, že Bohem zjevené nauce je třeba se podřídit, protože filosofické závěry mají pouze omezenou platnost.

Dle mého názoru Boethiovo uspořádání věd nevede ke zmiňované teorii dvojí pravdy, ale k jistému znehodnocení filosofického bádání. Pokud filosof ve svém úsilí dochází k závěrům, které musí následně kvůli požadavku víry popřít, pak averroistické oddělení víry a rozumu filosofické bádání spíše znehodnocuje. Navíc zřejmě na poli víry upadneme do fideismu. Boethius totiž zastává názor, že ve věcech víry je třeba jednoduše věřit a nepožadovat zdůvodnění. Osobně jsem toho názoru, že averroistické oddělení víry a rozumu vede k jakémusi skepticizmu ve filosofii a k fideismu v teologii. Četba Chabadovy úvodní studie a samotných Boethiových textů tak čtenářům nabízí dobrou příležitost k tomu, aby si rozšířili své poznání o zajímavé stanovisko, jakým lze také na vztah víry a rozumu nahlížet.

V rámci takto pojatého vztahu víry a rozumu řeší Boethius i otázku věčnosti světa. Je toho názoru, že pouhými filosofickými prostředky nelze spor o věčnost světa rozhodnout. Nelze totiž podat žádný argument, který by se vši jistotou prokázal pravdivost některého stanoviska. Veškeré rozumové argumenty zde mají pouze podmíněnou platnost, poněvadž platí jen *secundum quid*. Pouze víra nás *simpliciter* učí, že svět měl časový počátek. Tomuto stanovisku je nutné se podřídit a ve víře ho přijmout. Na první pohled se tedy zdá, že Boethiovo stanovisko odpovídá stanovisku Tomáše Akvinského (tj. problém se nedá pouhými rozumovými prostředky se vši průkazností rozhodnout), na druhou stranu je ovšem třeba také

(Pokrač. pozn.) *impossibili. De unitate intellectus.*“ Ed. Leonina. Roma, Editori di san Tommaso cura et studio fratrum praedicatorum 1976. Tom. XLIII, V. 413-422.

upozornit na to, že Boethiova cesta je zcela odlišná od cesty Tomášovi. Chabada si této skutečnosti povšiml a elegantním způsobem ji také vyloučil. Celou otázku totiž interpretuje tak, že Boethius z Dacie: „...je povoláním filosof, a tak nemohl a ani nesměl vykládat obsahy zjevení“, zatímco u Tomáše Akvinského jsou: „...filosofická témata integrální částí zjevení, i když by *de iure* být nemusely“.¹

Obdobným způsobem jako s tématem věčnosti světa se Boethius vypořádává také s tématem lidské blaženosti, kterému věnoval spis *De summo bono*. Otázka je opět řešena na zcela přirozené úrovni. V rámci svého filosofického diskursu Boethius žádným způsobem nepočítá s jakýmkoli posmrtným životem či s možností Boží odplaty a trestu. Klade si za cíl pouhými prostředky rozumu, tedy bez jakékoli inspirace zjevením, pátrat po tom, v čem spočívá lidská blaženost. Jeho spis v podstatě věrným způsobem interpretuje Aristotelovu nauku o blaženosti vyloženou v *Etice Níkomachově*. Boethiovo závěrečné zodpovězení otázky po podstatě blaženosti člověka je takové, že nejvyšší dobro, které je pro člověka možné, spočívá v poznání pravdy a uskutečňování dobra. Takového života člověk dosahuje tehdy, když žije v souladu se svou přirozeností, která jej svou povahou k těmto činnostem vede. Boethius při pojednávání tohoto tématu nijak přímo nepopírá křesťanskou víru. Z jeho spisu však místy vyzařuje jakýsi filosofický snobismus, protože o filosofech, kteří jsou schopni tento život uskutečnit – a nejsou tedy vláčeni všemi možnými žádostmi jako běžný lid –, hovoří jako o „nemnohých ctihodných mužích“. Boethius sice verbálně vyznává, že očekává cosi víc, než je takováto filosofická blaženost, ale ve svém spise se jakožto „pouhý“ filosof zdráhá pustit do jakýchkoli spekulací, které by ho vedly k nějakým vyšším cílům.

Úvodní studie je dle mého názoru zpracována korektně. Čtenáři poskytuje celkový obraz i detailnější výklad podstatných bodů, takže k četbě vlastního textu může přistoupit již s dobrým předporozuměním. Chabada čerpá pouze z klasických publikací a neuchyluje se k žádným kontroverzním interpretacím, které se v případě výkladu filosofie autorů z tábora heterodoxních mistrů někdy objevují. Pro první seznámení se s Boethiem z Dacie a jeho přeloženými spisy tedy studie dobře poslouží.

Příklad spisů *De aeternitate mundi* a *De summo bono* vychází z latinského kritického vydání Boethiových *Opera omnia*, které tvoří část *Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi*. Je patrné, že Chabada se tématu věnuje dlouhodobě, protože překlad je proveden velice korektně a s porozuměním. K předkládanému latinskému textu a slovenskému překladu však směřuje i největší výtka, kterou lze na adresu recenzované knihy uvést. Původní kritický text Boethiových *Opera omnia* je opatřen foliací, číslováním řádků i standardním kritickým aparátem. Chabada se však omezil pouze na to, že v knize uvedl vlastní latinský text a slovenský překlad – bez jakéhokoli značení, které by umožnilo korektní citace či nalezení požadované

1 Recenzovaná kniha, s. 26.

pasáže v textu kritické edice. Odkazy na Boethiův text obsažené v úvodní studii se rovněž řídí pouze stránkováním Chabadovy knihy. Vzhledem k tomu, že spisy Boethia z Dacie dosud nejsou v Čechách ani na Slovensku v kritických edicích běžně dostupné, je veliká škoda, že si překladatel nedal větší práci a nepředložil odborné veřejnosti kvalitněji editorsky zpracovaný text.

Je třeba doufat, že Chabada bude ve studiu Boethia z Dacie a případně dalších významných heterodoxních mistrů pokračovat, protože na tomto poli je možné vykonat ještě mnoho záslužné práce. Skupina latinských averroistů třináctého století totiž ve své době představovala poměrně významné hnutí, které si na italských univerzitách uchovalo svůj vliv i v pozdějších staletích. Bylo by jistě zajímavé porovnat Boethiův spis *De aeternitate mundi* a stejnojmenné spisy takových autorů, jako byl např. Tadeáš z Parmy a další. Není mi známo, že by se nějaký badatel pokoušel vysledovat, zda se heterodoxní nauka předložená ve třináctém století například Boethiem z Dacie či Sigerem z Brabantu nějak dále vyvíjela, či zda byla jen v nezměněné podobě předávána dalším generacím.

Miroslav Severa